

А. Богданенко
Д. Мартишин

ІСТОРІЯ УАПЦ
І ПРОЦЕСИ УКРАЇНСЬКОГО
ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Київ
2022

УДК 271.4-6(477)(091)
Б73

Рецензенти:

П. В. Бочков, священник, доктор богословських наук (Папський богословський факультет у Вроцлаві, Польща), кандидат юридичних наук

В. М. Воронін, доктор історичних наук, професор

Богданенко А. І., Мартишин Д. С.

Б73 Історія УАПЦ і процеси українського державотворення. Київ : Видавництво Ліра-К, 2022. 48 с.
ISBN 978-617-520-344-6

Книга є державно-управлінським та теологічним дослідженням історії Української автокефальної православної церкви (УАПЦ) і її ролі у процесах українського державотворення. Схарактеризовано загальну історію церковної автокефалії у XX столітті, взаємодію церкви та українського суспільства, узагальнено позиції православних церков України з питань державотворення, патріотизму, збереження історії, мови та культури, а також простежено процес створення комунікаційної політики церкви, теологічні аспекти буття українського православ'я та формування практичних взаємовідносин між державою і релігійними організаціями.

Для широкої читацької аудиторії, яку цікавлять питання історії Української держави, церкви, суспільства, а також для тих, кому небайдужі питання національного державотворення.

УДК 271.4-6(477)(091)

ISBN 978-617-520-344-6

© Богданенко А. І., Мартишин Д. С., 2022

© Видавництво Ліра-К, 2022

Відродження та духовне оновлення Українського Православ'я – це священна місія багатьох поколінь українців, чия православна віра протягом радянських часів руйнувалася відчаєм, апатією, розчаруванням, інфантилізмом, з'ячненням колоніальної вторинності.

Митрополит Іларіон (Рудник)

Становлення, формування та розвиток комунікативної політики православних церков України в умовах процесів глобалізації посідає важливе місце в сучасних державно-церковних відносинах. Необхідність релігійного, духовного, просвітницького впорядкування соціального простору життєдіяльності людської спільноти як природної функції церкви визначили історичну місію українського православ'я у процесах державотворення. На сучасному етапі боротьби Української держави за свою свободу і незалежність функціональна роль церковної комунікації набуває особливого теоретико-методологічного та соціально-практичного значення.

Нові підходи до державно-церковних відносин сформували послідовно нові методологічні підходи, які поєднують синтез релігії та сучасної науки. Комунікативні функції церкви еволюціонують, переживають періоди трансформації, змінюється їх пріоритетність залежно від внутрішніх і зовнішніх факторів розвитку глобального світу. Від заснування християнської церкви у неї були різні форми комунікації. Слово комунікація походить від латинського «communicatio» і оз-

начає повідомлення, передачу, бесіду, розмову. Однак найбільш концептуальне поняття «церковна комунікація», «комунікативна політика церкви» та їх прикладне втілення ще перебувають у стані розробки. Проблеми комунікації виступали предметом богословського аналізу, зокрема у концепціях євангелізації, проповіді, навчанні істинам віри, богослов'ї і катехізації.

Наведемо просте означення комунікації: комунікація – це передача християнської віри (катехізація), богослужіння, проповідь, взаємодія з суспільством, вчительство церкви в питаннях життя людини, держави і суспільства. Комунікація включає в себе мораль, богослов'я, літургічне життя й соціальну політику церкви. З огляду на зазначене, наголосимо на доцільності вивчення державним управлінням місця та ролі комунікативної політики церкви у суспільстві, її розвиток, структуру, комунікативні процеси та засоби. Адже існує актуальна доцільність формування теоретико-методологічних принципів формування теологічної і управлінської науки про церковну комунікацію. Зазначене підтверджує потребу формування та розвитку теологічної науки про комунікацію церкви як самостійну галузь наукового пізнання, однак цей напрям лише опосередковано розкриває проблему теоретичної та історичної ідентифікації поняття комунікація у контексті державного управління.

Активні процеси українського державотворення неможливі без відповідного релігійного, духовно-морального, гуманітарного і ціннісного підґрунтя, оскільки ці процеси супроводжуються відповідною трансформацією держави, суспільства і релігійних інститутів. Не залишаються осторонь цих важливих питань й православні церкви України. З багатьох суспільних питань вивчення

Катехітичне служіння Церкви – це не лише релігія, психологія, соціальні характеристики, але й особливий духовний та інтелектуальний світ сучасної людини. Вважаємо що, саме сьогодні люди шукають у Церкві певний інтелектуальний потенціал суспільства, соціальний оптимізм, розвинену інтуїцію, великі здібності до праці та творчості...

Катехізація базується на багатьох наукових принципах, тобто – фактично катехітичне служіння Церкви виступає універсальною можливістю реалізації людських прагнень

і фундаментом розвитку потенціалу сучасної людини. Наголосимо, покликання священика, на нашу думку, полягає не лише в будівництві храмів, соборів, монастирів, зведенні іконостасів, а насамперед, в місійному служінні, проповіді Євангелія, і тлумаченні Слова Божого.

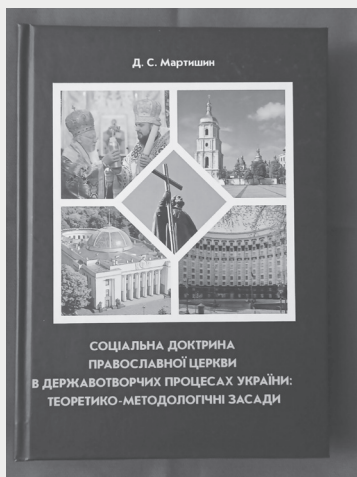
Гарчук Дмитро, протоієрей. Катехітично-педагогічне навчання вірних: організація духовно-просвітницьких бесід у храмі // Міжрегіональна Академія управління персоналом [Електронний ресурс] / URL: [https:// maup.com.ua/ua/navchannya-u-maup/centri-takursi/duhovno-prosvitnicki-centr/statti/katehitichnopedagogichne-navchannya-virnih-organizacijaduhovno-prosvitnickih-besid-u-hrami.html](https://maup.com.ua/ua/navchannya-u-maup/centri-takursi/duhovno-prosvitnicki-centr/statti/katehitichnopedagogichne-navchannya-virnih-organizacijaduhovno-prosvitnickih-besid-u-hrami.html) (дата доступу: 12.08.2022).

релігійної думки сучасності, ймовірно, найменш науково дослідженими залишаються державно-управлінські проблеми впливу християнської теології, соціального вчення православних церков України на процеси державотворення й модернізації в умовах процесів глобалізації. Цьому є кілька ґрунтовних причин, з яких слід виокремити найсуттєвіші. За тисячолітньої історії православної церкви окремі її складові соціального вчення залишаються маловивченими з тих причин, що за часів радянської влади дослідники, майже не відчували безпосереднього значення релігії в житті суспільства. А точніше, багато в чому науковці вводилися в оману наукового атеїзму і позитивістського впливу.

Так, лише на початку ХХІ століття в державному управлінні як науці надзвичайно потужно виявився інтерес до ролі православних церков у процесах державотворення, до вивчення релігійної філософії та метафізики. Обґрунтовано, що науковий інтерес також посилюється і до такого важливого явища релігії, як християнська теологія.

Тобто багато державно-управлінських понять державно-церковних відносин найперше потрібно принципово уточнити, пояснити, по-новому протлумачити, а окремі й взагалі переоцінити у світлі християнської теології та історії православних церков. На нашу думку, реальний історичний досвід православних церков України суттєво збагачує духовні цінності й поняття політичної філософії. Потреба вивчення християнської теології посилюється і тим, що вона реально формує ціннісне поле історії, культури й політичної філософії.

Незважаючи на досить велику кількість праць, присвячених державному управлінню в церковній сфері, зокрема В. Бондаренка, В. Вороніна, Ю. Кальниша,

Неважко помітити, що історичний шлях Українського Православ'я – це не лише прагнення українського народу до церковної незалежності, духовної свободи, релігійної творчості, яскраво вираженої національної ідентичності, а й відкрита політична боротьба священства, науковців, літераторів, письменників, художників і, насамкінець, ідейно-національний визвольний рух усього українського суспільства проти імперського середньовічного

сприйняття історії, сутності та самого життя Православної Церкви.

Мартишин Д. С. Соціальна доктрина православної церкви в державотворчих процесах України: теоретико-методологічні засади : монографія. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2019. С. 226 – 227.

Д. Мартишина, В. Пасічника, Є. Романенка, О. Радченка, в управлінській науковій практиці відсутні дослідження, в яких би комплексно розглядалися історія УАПЦ і концептуальні засади державного управління у сфері духовно-ціннісного розвитку суспільства. Окремі аспекти цієї проблеми висвітлювали у своїх працях П. Бочков, Я. Грицак, В. Єленський, С. Здіорук, І. Козловський, А. Колодний, М. Маринович, Ф. Медвідь, Р. Небожук, І. Преловська, Ю. Решетников, О. Саган, Л. Филипович, В. Хромець, Ю. Чорноморець та інші.

Актуальність теми та відсутність системних вітчизняних досліджень із вказаної проблеми визначають об'єктивну необхідність теоретико-методологічного вивчення особливостей державно-управлінського впливу на процеси формування й розвитку духовних цінностей українського суспільства. З огляду на умови розвитку Української держави необхідно розглядати та досліджувати процеси, які відбуваються в духовно-ціннісній сфері українського суспільства, особливо вивчати історію Української церкви і її роль у процесах державотворення.

Варто зауважити, що багато суспільств, особливо на переломних етапах свого розвитку та існування, конче потребують повернення до витоків власної культури, історії та релігії. Хто заперечуватиме, наприклад, що від часу проголошення незалежності Українська держава відчуває величезну потребу у великих християнських сенсах буття, історії, есхатології, місії і покликання.

Християнська етика висвітлює високі громадянські почуття, патріотизм, любов до рідної землі, мови, культури, до своєї церковної історії, життя святих, подвижників віри, благочестя і майбутніх нащадків. Православна церква зберігає і посилює порушений радянською атеїстичною владою духовний зв'язок християнських часів, історичний зв'язок сучасності з минулим і майбутнім, а головне – надихає українське суспільство на справжню розбудову кращого майбутнього Української держави.

На всіх етапах громадсько-політичної діяльності української інтелігенції саме представники Української автокефальної православної церкви величезного значення надавали справі розбудови Української держави, питанням збереження й розвитку національної культури українського народу, його самобутності і історичної

Вочевидь, що церковна історія України – велична, могутня і вічна! Витоптували нашу рідну церковну землю підковами полчища Золотої Орди, та не витоптали. Вбивали церковну громаду православних ієрархів, богословів, релігійних мислителів, філософів, вирізали твоїх синів, викрадали твоїх дочок турки-яничари, та не вирізали, не викрали, не вбили, не знищили. Випалювало вогнем і мечем військо цариці Катерини, та не випалило. У жорстокій боротьбі з російським

імперіалізмом народилась і живе наша молода Православна Церква України. На кожному кроці долаючи опір ворогів, вона просувається вперед, до незалежної й вільної богословської думки сьогодні, церковного життя та глобальної місії проголошення Слова Божого у світі.

Гавриїл (Кризина), єпископ. Церковна історія України – велична, могутня і вічна // Міжрегіональна Академія управління персоналом [Електронний ресурс] / URL: <https://maup.com.ua/ua/navchannya-umaup/centri-ta-kursi/duhovno-prosvitnicki-centr/statti/cerkovna-istoriya-ukraini.html> (дата доступу: 27.07.2022).

унікальності. Отже, історичний шлях Української автокефальної православної церкви (УАПЦ) – це парадигма пошуку української культурної ідентичності, церковного, національного та державного будівництва. Можна

◆

з упевненістю зауважити, що саме історія УАПЦ стала джерелом творчої наснаги української інтелігенції. Специфіку національного державотворення сучасної України неможливо зрозуміти поза контекстом духовних впливів УАПЦ, її духовенства і вірян. Відомо, що історики поділяють історію УАПЦ на три періоди.

Перший період – це найяскравіша епоха життя та діяльності видатного освітнього діяча, реформатора, талановитого проповідника, митрополита Василя (Липківського), період заснування УАПЦ у 20-х роках ХХ століття та до її ліквідації радянською владою у другій половині 30-х років.

Другий період – від регенерації УАПЦ 1942 року митрополита Полікарпа (Сікорського) під духовним патронатом Польської автокефальної православної церкви до вигнання УАПЦ за межі України Червоною армією наприкінці Другої світової війни.

Третій період – починається з падіння комуністичного режиму в СРСР та відродження автокефального руху у незалежній Українській державі. Спостережено, що після кожного етапу свого відродження УАПЦ інтегрувала до своїх релігійних інститутів широкі кола церковної та політичної громадськості у Західній Європі, Америці, Канаді та Австралії.

Аналізуючи історичні періоди розвитку УАПЦ у ХХ сторіччі, зазначимо наступне. У роки розвалу Російської імперії, під час громадянської війни та інтервенції у ряді єпархій України та Півдня Росії виник могутній та потужний національний рух за відокремлення православних українських релігійних громад від центральної московської політичної та церковної влади. Рух за автокефалію української церкви, підтрима-